

338.242.4

Біла І. С., к.е.н.

Національний університет харчових технологій

**НАЛАГОДЖЕННЯ ВЗАЄМИН МІЖ БАНКІВСЬКИМ І  
ПІДПРИЄМНИЦЬКИМ СЕКТОРАМИ – СУЧАСНИЙ ВИКЛИК ДЛЯ  
ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ**

*В статті розглядаються питання необхідності врегулювання проблеми дебіторів-кредиторів в Україні. Економічна криза 2008-2009 рр. майже повністю дестабілізувала кредитну активність комерційних банків, що значно зменшило інвестиційні можливості підприємницьких структур. У зв'язку з цим, дослідження основних напрямів налагодження взаємин між банківським і підприємницьким секторами, набуває особливої актуальності.*

**Ключові слова:** банківська система, грошово-кредитна політика, економічна криза, державне регулювання підприємництва, кредитування підприємницького сектору.

**Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями.** Загальновизнано, що банківська і грошово-кредитна системи країни мають широкі можливості для кредитування підприємницького сектору, для вагомої і цілеспрямованої підтримки функціонування національного виробника. В сучасних умовах, на етапі розвитку ринкових інститутів, означені сфери України не мобілізували та не реалізували всі властиві їм стимулюючі можливості. Так, висока концентрація капіталу у групі найбільших банків, низький рівень капіталізації комерційних банків, незначна результативність їх функціонування, нерациональна

територіальна структура і нерівномірність банківської системи та локальний характер банківських ринків, недостатні стимули в грошово-кредитній сфері не дозволяють виявити значний потенціал банківського сектору у підтримці вітчизняного товаровиробника.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Значний внесок у розробку питань теорії і практики функціонування банківської системи та грошово-кредитної сфери здійснили вітчизняні вчені-економісти О. Барановський, А. Гальчинський, А. Криклій, І. Лукінов, І. Лютий, А. Мороз, М. Савлук, Л. Тарангул та інші. Вчені розглянули тенденції, окремі проблеми та визначили перспективні напрями розвитку вітчизняної банківської системи, дослідили можливості банківської системи у механізмі кредитного забезпечення підприємницького сектору тощо.

**Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми.** Однак, не зменшуючи значимості наукових напрацювань в рамках означених питань, залишаються недостатньо вивченими проблеми налагодження взаємин між банківським і підприємницьким секторами в умовах сучасного посткризового розвитку. Виокремлення основних напрямів державного впливу в банківській та грошово-кредитній сферах, які б пом'якшили негативні наслідки економічної кризи 2008-2009 років для підприємницького сектору є науковою новизною даної статті.

**Формулювання цілі статті.** Практика засвідчила, що сучасна криза не тільки паралізувала і так незначні інвестиційні можливості національного виробника, а вимагає переосмислення ролі держави та можливостей її впливу на підприємницький сектор. Означене обумовило мету даної статті – дослідження проблем налагодження взаємин між банківським і підприємницьким секторами в сучасних умовах в Україні.

Для досягнення поставленої мети застосовувалися наступні методи: логічного узагальнення і діалектичний – для виявлення основних проблем розвитку сучасної банківської та грошово-кредитної систем; абстрактно-логічний – при формулюванні висновків і надання пропозицій;

статистико-економічний – під час аналізу функціонування банківської та грошово-кредитної сфери в Україні.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Зародження і розвиток вітчизняної банківської системи України розпочалися із набуттям нею незалежності. Позитивними моментами у розвитку взаємовідносин комерційних банків із підприємницьким сектором за цей період стали: динамічне нарощування ресурсної бази банків, що сприяло розширенню обсягів кредитування (кредити, надані нефінансовим корпораціям протягом 2005-2011 років, збільшились з 106,078 млрд. грн. до 575,545 млрд. грн., тобто майже у 5,5 рази); значне зменшення кредитних процентних ставок комерційних банків (за даними Національного банку України процентні ставки за кредити з урахуванням овердрафту у 1993 році в національній валюті складали 221,1 % річних, у 1996 р. – 77,0 %, 2000 р. – 33,0 %, 2003 р. – 17,5 %, 2005 р. – 14,6 %, 2006 р. – 14,1 %, 2007р. – 13,5 % [9], у 2008 р. – 16,0% [8, с. 10], у 2009 – 17,8%, у 2010 – 52,0%, а у 2011 – 13,2% [9].

Однак, банківська система України залишається недостатньо розвиненою для вагомій підтримки підприємницьких структур та має певні проблеми, які останнім часом набули особливої гостроти. Серед них можна назвати наступні:

- висока концентрація капіталу у групі найбільших банків (на 1.01.2011 р. на банки групи I та II припадало 85,4% активів всього банківського сектору [12]);

- низький рівень капіталізації комерційних банків, незначна результативність їх функціонування (показник відношення власного капіталу банків до ВВП хоча зростає – із 3,9% у 2001 р., 9,8% у 2007 р. до 12,6% протягом 2008-2010 рр., проте залишається недостатнім для забезпечення стабільності функціонування та покриття ризиків; зменшення співвідношення активів банків до ВВП – 97,7% у 2008 році, 96,4% у 2009 році та 86,1% станом на 1.01.2011 року; доходи банків

України за 2009 р. збільшилися лише на 16,7%, за 2010 рік зменшилися на 4,3% і на 1.01.2011 р. становили 136,8 млрд. грн., тоді як видатки зросли за 2009 рік на 54,7%, зменшилися на 17,4 % протягом 2010 року і склали на 1.01.2011 р 149,9 млрд. грн.; крім того, за підсумками 2010 року було зафіксовано від'ємний фінансовий результат діяльності банківського сектору в розмірі 13 млрд. грн., які забезпечувались на 53,7 % збитками банків II групи [11; 12]);

-нерациональна територіальна структура, територіальна нерівномірність банківської системи та локальний характер банківських ринків (станом на 1.07.2010 р. більше половини діючих банків (54,1%) і банківських філій (11,8%) сконцентровано у Києві та Київській області [1, с. 283]) тощо.

Означені проблеми взаємодії банківського та підприємницького секторів поглибилися у зв'язку із вітчизняною і світовою кризою 2008-2009 років та продовжують і до сих пір стримувати стимули для розвитку підприємницької активності. Найбільшою проблемою, на наше переконання, стало значне погіршення можливостей доступу до банківського кредиту з боку підприємницького сектору через коливання валютного курсу, високий рівень процентних ставок, надмірні вимоги до вартості застави тощо.

Можливості комерційних банків в сфері кредитування підприємництва, цілком залежать від характеру грошово-кредитної політики держави. Відомо, що важелі грошово-кредитної політики, стимулюючи або гальмуючи інвестиційну активність суб'єктів підприємництва, є важливими засобами реалізації механізму державного регулювання підприємництва. Першочерговим завданням для України у цьому напрямку хоч і є сприяння переорієнтації кредитних ресурсів банківської сфери на довгострокове кредитування суб'єктів підприємницького сектору, особливо у посткризовий період, однак

практика використання означених механізмів в Україні має зовсім протилежний ефект.

Політика обов'язкових резервів вважається найбільш дієвим інструментом держави з точки зору ступеня впливу на обсяги грошових ресурсів комерційних банків та їх інвестиційні можливості. З 5 грудня 2008 р. нормативи формування обов'язкових резервів були встановлені на такому рівні: за строковими коштами і вкладками юридичних та фізичних осіб у національній валюті – 0 %, за строковими коштами і вкладками юридичних і фізичних осіб в іноземній валюті – 3 %, за коштами вкладів юридичних і фізичних осіб в іноземній валюті на вимогу і коштами на поточних рахунках – 5 %. Середній розрахунковий норматив обов'язкового резервування у 2008 році становив 2,4 %. Однак, з 01.02.09 р. норматив обов'язкових резервів за строковими депозитами нефінансових корпорацій та домашніх господарств в іноземній валюті збільшено до 4%, а за коштами на поточних рахунках та депозитами на вимогу не фінансових корпорацій та домашніх господарств в іноземній валюті – до 7% [9], що призвело до скорочення кредитування підприємницького сектору банківською сферою.

Політика облікової процентної ставки також має вплив на зміну частки довгострокових кредитів і зростання інвестицій. Розмір облікової ставки встановлюється державою залежно від господарської кон'юнктури та цілей економічної політики. Що ж стосується України, то протягом 1998-2007 рр. облікова ставка зменшилась із 60 % до 8 % відповідно, процентна ставка впала з 54,5 % до 13,9 %, а темпи зростання ВВП прискорились з мінус 1,9 % до плюс 7,3 % [7, с. 131]. Облікова ставка, в середньому у 2009 р. склала – 10,25%, Облікова ставка, в середньому у 2009 р. склала – 10,25%, а на 1.10.2012 року становила 7,75% [9].

Регулювання обсягів грошових засобів й економічну діяльність суб'єктів держава здатна здійснити і через механізм купівлі-продажу цінних паперів. В Україні означений інструмент державного регулювання

використовується у вигляді випуску державних облігацій внутрішньої державної позики (ОВДП). Банки України є основними власниками ОВДП, а їх частка в активах консолідованого балансу банків України на 01.01.2009 р. становила 1,7 %, і порівняно з аналогічним періодом 2008 р. зросла на 0,77% [11, с. 72]. Останнє також негативно відобразилося на кредитній спроможності комерційних банків і втілилось у кредитних проблемах в банківському секторі України з кінця 2008 року.

Зацікавленість держави у довгостроковому кредитуванні підприємницького сектору на сучасному етапі залишається досить низькою, а її дії важко назвати адекватними економічним умовам розвитку. Означене посилює незначне задоволення банківською системою потреб підприємницького сектору, високий рівень процентних ставок, різке коливання валютних курсів і зменшення обсягів інвестиційної діяльності в економіці. Не викликає сумніву, що сучасна ситуація в банківській та грошово-кредитній сферах повинна змінити умови нагляду за комерційними банками з боку Національного банку в напрямку запровадження більш жорстких, nereкомендаційних дій та враховувати інтереси не представників органів державної влади, а вітчизняних підприємницьких структур.

Одним із шляхів пом'якшення негативних наслідків кризових явищ в банківській сфері, який спрацює в майбутньому на користь підприємницького сектору є зменшення залежності вітчизняного банківського сектору від світової кон'юнктури, а також вирішення проблем порушення стійкості банківської системи та втрати контролю над нею. Розв'язати означені проблеми, можливо, на наше переконання, через державний контроль над обсягами іноземного капіталу. Так, якщо за підсумками 2004 р. частка іноземного капіталу у статутному капіталі банків України складала 13 %, у 2005 році цей показник становив 10%, тоді як починаючи із 2006 року мав висхідну тенденцію – 20 % у 2006 році, 28 % у 2007 році, 36 % у 2008 році, 38 % у 2009 році та 41 % у 2010

році [4]. За даними Національного банку України прогнозується збільшення даного показника до 50% у наступні 3-4 роки.

Як бачимо, протягом 2004-2010 роки означений показник збільшився більш, ніж у 3 рази. Окрім того, за статистичними даними починаючи із 2008 року частка іноземного капіталу в банківській сфері перевищила пороговий рівень економічної безпеки країни, а саме 30 % [2]. Останнє було пов'язано із здешевленням банків у 2008 році в 6-7 разів. Так, наприклад, у 2010 році було виставлено на продаж понад 60 банків. Покупцями були російські інвестори, на які припадало 8-9% вітчизняної банківської системи [4, с. 231].

Негативним наслідком функціонування значної частки іноземного капіталу у банківській сфері є порушення конкурентних умов шляхом виникнення нерівних можливостей у кредитуванні вітчизняних та іноземних господарюючих суб'єктів. Зрозуміло, що переваги мають іноземні підприємства із високою платоспроможністю та значним рівнем конкурентоздатності на світовому ринку. А поза увагою комерційних банків із іноземним капіталом залишаються суб'єкти малого та середнього підприємництва, які в умовах вітчизняної та світової кризи є найбільш вразливими через низьку фінансову стійкість. Окрім того, зростання іноземного капіталу в даній сфері сприяє зменшенню в ній середнього рівня прибутковості.

Стабілізація банківської системи України, як зазначають фінансистичні аналітики і це не викликає сумнівів, є можливою за рахунок збільшення обсягу вітчизняного капіталу в банківській сфері, підвищення рівня капіталізації банківського сектору, спрямування грошово-кредитної політики держави на подолання кризових явищ і підвищення кредитної спроможності комерційних банків. Означені заходи знаходяться в межах впливу держави на економіку в цілому та спрямовані на стимулювання розвитку підприємницького сектору.

Зокрема високий рівень капіталізації банківського сектору виступає чинником прискорення його інвестиційних можливостей у кредитуванні підприємницького сектору. Як вже зазначалося раніше, рівень капіталізації вітчизняних комерційних банків, хоч і поступово збільшується, однак залишається досить низьким. Основними шляхами підвищення капіталізації вітчизняних банків вчені називають наступні: збільшення капіталів комерційних банків за рахунок випуску державних облігацій та депозитних сертифікатів, удосконалення механізму акумулювання боргу; зростання статутного, додаткового капіталів за рахунок прибутку і додаткових внесків акціонерів; регулювання капіталу з боку держави та дієва підтримка довіри населення країни до банківського сектору [10, с. 84; 3, с. 106].

Важливо зазначити, що сама кризова ситуація в банківській сфері в деякій мірі здатна врегулювати означені процеси. Так, результатом численних банкрутств комерційних банків буде їх укрупнення шляхом злиттів і поглинань та можлива зміна власників, що матиме позитивний ефект для активізації конкурентних відносин. До речі, укрупнення банківської системи є загальносвітовою тенденцією. Так, наприклад, банківський сектор Великобританії скоротився майже вдвічі, у США протягом 1993-2005 рр. кількість банків зменшилася в 1,5 рази [3, с. 105]. У цьому сенсі стримувальним чинником у вітчизняній практиці стає недосконалість законодавчої бази, яка може бути подолана через підвищення розмірів статутного капіталу комерційних банків і державні преференції при організації банківських об'єднань, вирішення проблеми існування іноземного капіталу в банківській сфері з метою попередження монополізації банківської системи іноземними суб'єктами та зменшення ризиків глобалізаційних процесів.

Стимулюючі заходи в грошово-кредитній сфері, якими традиційно є зменшення облікової ставки, нормативів обов'язкових резервів та купівля цінних паперів, також повинні бути направлені на активізацію

інвестиційного кредитування підприємницького сектору. В цьому напрямку видається доцільним створення Фонду довгострокового кредитування та інвестування, який, акумулюючи державні кошти та кошти Національного банку України, міг би цілеспрямовано використовувати їх для реалізації технологічно пріоритетних для країни інвестиційних проектів, через надійні вітчизняні банківські установи. Такі установи могли б займатися кредитуванням підприємницького сектору, використовуючи преференційні процентні ставки [6, с. 51].

### **Висновки дослідження і перспективи подальших розвідок.**

Отже, стислий розгляд основних проблем банківської і грошово-кредитної сфер України однозначно довів наявність значних перешкод, що втілюються у розбіжностях між сучасними економічними умовами розвитку, задекларованими цілями та реальними діями держави.

У зв'язку із зазначеним, необхідним вважаємо налагодження взаємин між банківським і підприємницьким секторами через здійснення заходів, направлених на зменшення залежності вітчизняного банківського сектору від світової кон'юнктури, збільшення обсягу вітчизняного капіталу в банківській сфері, підвищення рівня капіталізації банківського сектору, спрямування грошово-кредитної політики держави на подолання кризових явищ і підвищення кредитної спроможності комерційних банків. Останнє не тільки пом'якшить негативні наслідки кризових явищ для підприємницького сектору, а й сприятиме підвищенню ефективності державного регулювання підприємництва, посиленню фінансової безпеки, зростанню інвестиційної та інноваційної спрямованості підприємницького сектору України. Дослідження запобіжних механізмів втручання держави в діяльність банківського сектору може стати напрямом наших подальших наукових досліджень.

### **ЛІТЕРАТУРА:**

1. Валюшко І. В. Інфраструктурне забезпечення регіонального розвитку / І. В. Валюшко // Вісник Донецького університету. Серія В: Економіка і право. Спец. випуск. – 2011 – Т.2. – С. 281-284.
2. Данилишин Б. Світова фінансова криза – тест для України [Електронний ресурс] // Дзеркало тижня. – 2008. – № 38 (717). – 11 – 17 жовтня. – Режим доступу до журн.: <http://www.dt.ua/1000/1550/64350/>.
3. Дмитренко М. Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України в умовах глобалізації фінансових ринків / М. Дмитренко, І. Кочума // Вісник Університету банківської справи Національного банку України. – 2003. – № 3. – С. 102-107.
4. Келару І. О. Процеси злиттів і поглинань за участі іноземних ТНК на українському ринку / І. О. Келару // Сталий розвиток економіки. – 2011. – № 5. – С. 230-235.
5. Лис І. М. Основні напрями підвищення рівня капіталізації й ліквідності банківських установ / І. М. Лис // Економіка ринкових відносин. – 2008. – № 1. – С. 150-155.
6. Матвієнко П. В. Формування інвестиційного потенціалу вітчизняних банків / П. В. Матвієнко // Економіка та держава. – 2007. – № 4. – С. 50-55.
7. Монетарна політика Національного банку України: сучасний стан та перспективи розвитку/ [Стельмах В. С. та ін.]; за ред. В. С. Стельмаха. – К.: Центр наукових досліджень Національного банку України, УБС НБУ, 2009. – 404 с.
8. Монетарний огляд за 2008 рік. [Електронний ресурс] / Національний банк України. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/Publication/econom.htm>.
9. Національний банк України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/>.
10. Неізнана О. Рівень капіталізації банківського сектора України: проблеми та шляхи їх вирішення / О. Неізнана, М. Овсяннік //

Вісник Криворізького економічного університету КНЕУ. – 2009. – № 2(18). – С. 80-85.

11. Річний звіт Національного банку України за 2009 рік [Електронний ресурс] / Національний банк України. – Режим доступу: [http://www.bank.gov.ua/Publication/an\\_rep/A\\_report\\_2009.pdf](http://www.bank.gov.ua/Publication/an_rep/A_report_2009.pdf).

12. Річний звіт Національного банку України за 2010 рік [Електронний ресурс] / Національний банк України. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=77106>.

*В статье рассматриваются вопросы необходимости урегулирования проблемы дебиторов-кредиторов в Украине. Экономический кризис 2008-2009 годов практически полностью дестабилизировала кредитную активность коммерческих банков, что значительно уменьшило инвестиционные возможности предпринимательских структур. В связи с этим, исследование основных направлений налаживания взаимоотношений между банковским и предпринимательским секторами, приобретает особую актуальность.*

**Ключевые слова:** *банковская система, денежно-кредитная политика, экономический кризис, государственное регулирование предпринимательства, кредитования предпринимательского сектора.*

**Bila I. S.**

**THE ADJUSTMENT OF RELATIONS BETWEEN THE BANK AND  
BUSINESS SECTOR – PRESENT A CHALLENGE FOR THE ECONOMY  
OF UKRAINE**

*The article addresses the need to resolve the problem of debtors, creditors in Ukraine. The economic crisis of 2008-2009, almost completely*

*destabilized the credit activities of commercial banks, which significantly reduced the investment opportunities in businesses. The problems of the banking and monetary sectors Ukraine prove the existence of obstacles that are embodied in the differences between current economic conditions of development, the declared objectives and actions of the state. Establishing the relationship between the bank and the business sector, according to the author, possibly through the implementation of measures aimed at reducing the dependence of the domestic banking sector of the global situation, the increase in domestic capital in the banking sector, increasing the capitalization of the banking sector, the direction of monetary policy to overcome the crisis and increase the credit capacity of commercial banks. Last will mitigate the negative effects of the crisis for the business sector and will increase the efficiency of state regulation of business, improving financial security, increase investment and innovation oriented business sector in Ukraine.*

**Keywords:** *banking system, monetary policy, economic crisis, the state regulation of the enterprise activity, lending sector.*

*Одержана редколегією (дата)*

*Стаття рекомендована до друку д.е.н. Заїнчковським А. О.*